

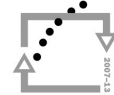
evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ÚVOD DO ANTICKÉ FILOZOFIE

„Řekové nasávali do sebe všechno vzdělání, které žilo u jiných národů. Právě proto došli tak daleko, protože pokračovali ve vrhu oštěpem z toho místa, kde jej jiný národ zanechal ležet. Jsou obdivuhodní v umění účinně se učit; a stejně tak jako oni máme se i my učit od svých sousedů, pro život, ne k učeneckému poznání, ale využívajícíe přitom všeho naučeného jako odrazíště, pomocí něhož se můžeme vyšvihnout vysoko a ještě výše než soused. Řekové svým zaměřením na život, svou ideální potřebou života spoutali svůj o sobě nenasyčený pud po vědění, protože to, co se naučili, chtěli také hned žít. Řekové filozofovali i jako lidé kultury a s cíli kultury, a proto si ušetřili námahu ještě jednou vynalézat přejaté prvky filozofie a vědy, nýbrž se ihned dali do práce, aby je vyplnili, vystupňovali, pozvedli a očistili.“

Friedrich Nietzsche: Filozofie v tragickém období Řeků

Od mýtu k logu

Filozofie je specificky řecký pojem. Mluvíme o indické nebo čínské filozofii, ale filozofií ve vlastním smyslu je řecká filozofie a to, co na ni navazuje: snaha o poznání na základě vlastní zkušenosti a rozumu, nezávislá na mýtu.

7. – 6. stol. př. Kr.: Řekové budují kolonie od Gibraltaru až po Černé moře. Roste zde vzdělanost, technické znalosti (**mořeplavba**), kvetou styky a kulturní výměna s jinými národy (**obchod**). To vede k **pochybování o tradicích** mytologického původu. To, co Řekové převzali z jiných kultur (matematika, astronomie, geografie, kalendář, mince, papyrus), přizpůsobili a integrovali do vlastní kultury naprosto originálním způsobem. Tehdy byly velké středomořské kultury již mrtvé (Egypt, Asýrie, Babylón, Kréta). Zanikly buď postupným úpadkem nebo násilně. **Řecká kultura** je v úloze pokračovatele vývoje. Blíží se Periklův „zlatý věk“ aténské demokracie. Není tu žádná velmoc (přestože Peršané se o to snažili, seč mohli), která by si řecké městské státy podmanila, bránila jejich ekonomickému rozvoji a která by vyžadovala náboženské (mýtické) pouto státní jednoty. Navíc původní vládu rodové šlechty v řeckých městských státech nahrazují nové formy (tyranida, demokracie).

Obrat „**od mýtu k logu**“ je samozřejmě postupný. Homéros (Ílias a Odysseia) a Hésiodos (Theogonia) jsou hlavními zdroji našich znalostí o řecké mytologii. Kromě „homérského“ náboženství, světa krásných, nesmrtelných, ale člověku se podobajících bohů, je tu i „spodní proud“ náboženských mystérií, který do Řecka přišel z Orientu. „**Homérská**“ **mytologie** zná tragiku lidského života, vinu a trest, dochází k pokání a očistění především vyprávěním příběhu, vysvětlením. **Mystérijní kulty** (řec. mystérion = tajemství) se obracejí na zážitek, často extatický a mají charakter tajných nauk a postupného zasvěcení (eleusinská mystéria, Dionýsův kult, orfismus).

Další vývoj pokračuje tradicí o **sedmi mudrcích**. Většinou slavní státníci, vynikali praktickou životní moudrostí a vyjádřili ji v stručných, obsahově hutných větách (tzv. gnómách), např. „Poslouchej zákonů“, „Ničeho příliš“, „Poznej sám sebe“. Tyto principy etiky mají už filozofický charakter, nejsou vázány na mýtus. Mudrci netvořili žádnou školu, působili samostatně. O jejich výčtu

nepanovala ani v antice jednota, bývají mezi ně řazeni Thalés, Solón, Pittakos, Biás, Periandros, Kleobúlos, Cheilón, Epimenidés a mnoho dalších.

Od poloviny 6. stol. př. Kr. mluvíme potom o **prvních filozofech**. Objevují se v Malé Asii, italských a sicilských osadách Řeků. Říkáme jim **předsókratovci**.

Základní rysy antické filozofie

- otázka po **prapůvodu** (arché) a prazákonu (logos), tedy hledání nějakého základu jednoty všeho
- otázka po **neskrytosti** (alétheia): bytí, pravda, pravé poznání
- otázka po **přirozenosti** (přirozené povaze) člověka:
  - **duše** a péče o ni,
  - **dobro** (agathon) – co to je, jak to poznat, jak to činit,
  - **ctnost** (areté) – specifická vlastnost umožňující činit dobro,
  - **blaženost** (eudaimoniá) – individuální cíl lidského života

Epochy antické filozofie

Předsókratovské období zahrnuje **přírodní filozofii**

- **Milétská škola**: Thalés, Anaximandros, Anaximénés
- **Pýthagorejci**: Pýthagorás a žáci
- **Hérakleitos**
- **Elejská škola**: Xenofanés, Parmenidés, Zenón
- **Empedoklés**
- **Anaxagorás**
- **Atomisté**: Leukippos, Démokritos

Klasické (attické) období

- **Sofisté**: zejména Prótagorás a Gorgiás, zaměřují se na **člověka** a společnost, etiku a politiku, odnímají této oblasti mytologický ráz.
- **Sókratés**: protivník sofistů, zakladatel autonomní **etiky**, důsledně promýšlí otázky etiky a vědění.
- **Platón**: žák Sókratův, promýšlí celou předchozí filozofickou problematiku metafyzicky – nauka idejích a duši
- **Aristotelés**: žák Platónův, zakladatel ucelené, systematicky budované a vědecky založené filozofické nauky
- **Sókratovské školy**:
  - **megarská** (Eukleidés, ne matematik), zaměření na logiku, spojení Sókrata s eleatstvím (bytí = dobro)
  - **kyrénská** (Aristippos): hedónistická etika (cílem je slast)
  - **kynická** (Diogenés ze Sinópy): radikální oprostěnost, opovržení vším hmotným

Helénistické období, tématem je individuální etika

- **Stoikové:** ideál apatie, návaznost na kyniky
  - **starší:** Zenón z Kitia, Chrýsippos
  - **střední:** Panaitios, Poseidónios; uvedení stoy do Říma; zmírnění etického rigorismu
  - **pozdní** (římská): M. Aurelius, Epiktétos
- **Epikúrejci:** etický ideál slasti a neotřesitelného klidu;
  - Epikúros ze Samu, ozvěna v dílech básníků: Q. Horatius Flaccus, T. Lucretius Carus
- **Skeptikové** (Pyrrhón z Élidy, Sextus Empiricus) podrobují vědění radikálnímu pochybování
- **Eklektikové** (Filón z Alexandrie, M. Tullius Cicero) obhajuje slučování různých filozofických nauk
- **Akadémie a Peripatetická škola:** trvající instituce založené Platónem a Aristotelem, často obrážejí dějinné zvraty a proměnlivou tematiku
- **Novoplatónismus** (Plótinus, Porfýrios, Proklos, Iamblichos): vychází z nauky o idejích, ideál mystického zření a vytržení (ekstasis)
- **Boëthius** přehlíží souhrnně antickou tradici a předává ji středověku

Souběžně s pozdní antikou a v dialogu s ní se rozvíjí **patristika**, spojení křesťanství a filozofie. Bývá řazena už do středověku.

Poznámka: prameny předsókratovských filozofů

Dochovaly se pouze **fragментy** textů. Rozlišují se tři typy:

A - nepřímé zlomky, reference a komentáře pozdějších autorů

B - pravé zlomky, **přímé citáty** z již ztracených děl

C - nejisté zprávy nebo **ohlasy** v dílech pozdějších autorů

Shrnutí

Podmínky vzniku filozofie

- 7. - 6. stol. př. Kr.: rozkvět řeckých osad v Malé Asii, severní Africe, dnešním Španělsku, Francii, Itálii.
- Řekové – obchodníci; styky s jinými civilizacemi, Orient
- Pochybování o tradičních mýtických představách o světě, orientace na vlastní zkušenost a technické znalosti.
- Filozofie se staví do protikladu k mýtu a snaží se vysvětlit život ne na základě úvah o osudu a božských rozhodnutích, ale jako výslednici objektivních přírodních procesů a osobního svobodného rozhodování. Hledá přirozené, racionální principy uspořádání světa a postavení člověka.

Periodizace antické filozofie

1. **Předsókratovské období** (do 449 př.Kr. / Kalliův mír): rozvoj filozofie v řeckých koloniích mimo evropskou pevninu, důraz na **přírodní filozofii** (bytí věcí, základ všeho, arché, pralátka)
2. **Attické období** (do 322 př.Kr. / Aristotelova smrt): filozofie se pěstuje především v Aténách (sofisté, Sókratés, Platón, Aristotelés); u Platóna a Aristotela snaha o **ucelený filozofický výklad světa**, vrcholem filozofického myšlení je téma **člověka ve státě**
3. **Helénistické období** (do 529 po Kr./zavřena Akademie): Řekové politicky podmaněni (Alexandr Veliký, diadochové, Řím), jejich kultura však dobývá Středomoří, kosmopolitní kultura Středomoří má řecký základ (koiné dialektos, umění, náboženství, filozofie); tento základ je však ovlivněn orientálními vlivy: **helénismus** jako svébytná kultura hlavním tématem je **smysl života jednotlivce** bez ohledu na vnější (politické i osobní) podmínky; vrcholem filozofie je **etika**

„Otázku: „Co je to – filozofie?“ můžeme položit pouze tehdy, pustíme-li se do rozhovoru s myšlením starých Řeků. Řeckého původu je však nejen to, nač se tážeme, tedy filozofie, nýbrž i způsob, jakým se tážeme; způsob, jímž se ještě i dnes ptáme, je řecký. Ptáme se: „Co je to ...?“ Řecky to zní: *TI ESTIN*. Otázka, co něco je, má ovšem více významů. Můžeme se ptát: „Co je to tam v té dálce?“ Dostaneme odpověď: „Strom.“ Odpověď tu znamená, že věci, kterou zprvu přesně nepoznáváme, dáváme jméno. Můžeme se ovšem ptát dále: „Co je to, co nazýváme ‚strom‘?“ Touto otázkou se již dostáváme do blízkosti řeckého *TI ESTIN*. Je to forma tázání, kterou rozvinuli Sókratés, Platón a Aristotelés. Ptají se např.: „Co je to – krásno?“ „Co je to – poznání?“ „Co je to – příroda?“ „Co je to – pohyb?“ Nalezli jsme cestu. Otázka sama je cestou. Tato cesta vede od Řeků až k nám, ne-li dokonce přes nás dál.“

Martin Heidegger: Co je to filozofie?

Seznam zdrojů:

ANZENBACHER A. *Úvod do filosofie*. 2. přeprac. vyd. Praha : Portál, 2004. 377 s. ISBN 80-7178-804-X.

BŘEZINA J. *Úvod do řeckého metafyzického myšlení*. 1. vyd., Olomouc : Vydavatelství UP, 1991

KUNZMANN P. *Encyklopedický atlas filosofie*. 1. vyd. Praha : NLN, 2001. 265 s. ISBN 80-7106-339-8.